

MEDICINOS ISTORIJA IR RAIDA

Farmacijos specialistų profesinės organizacijos Lietuvoje (istorija ir veiklos kryptys)

Vilma Gudienė, Aurima Kripaitytė

Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejus

Raktažodžiai: farmacijos istorija, profesinės draugijos.

Santrauka. XIX a. sparčiai plėtojantis farmacijos mokslui, farmacijos specialistai, siekdami bendradarbiauti steigė profesines organizacijas. Taigi 1819 m. Vilniaus vaistininkai įkūrė Vilniaus medicinos draugijos Farmacijos skyrių. Šio skyriaus nariai darbą organizavo tokiomis pagrindinėmis kryptimis: moksliniai tyrinėjimai, praktinių uždavinių sprendimas, farmacinės informacijos platinimas, farmacijos mokslo žinių populiarinimas. Tačiau pažangiai, dinamiškai farmacijos plėtotei trukdė nepalankūs politiniai ir ekonominiai veiksniai.

Turėdami bendrą tikslą – organizuoti tautiečių vaistininkų grįžimą į Lietuvą, Rusijoje dirbę lietuviai 1917 m. susibūrė į „Lietuvių farmaceutų sąjungą“. Šios draugijos veikloje galime išvystyti pagrindinę ir bene vienintelę – tautinę veiklos kryptį.

Nepriklausomoje Lietuvoje (1918–1940) veikė keturios farmacininkų organizacijos. 1940 m. SSRS okupavus Lietuvą, buvo likviduotos visos farmacijos profesinės organizacijos. 1948 m. įkurta Lietuvos respublikinė farmacininkų mokslinė draugija, kuri be profesinių tikslų privalėjo skelbti ir ideologinius siekius.

Išvada. Lietuvoje veikusių profesinių organizacijų veikla ilgą savo gyvavimo laikotarpį buvo veikiamą nepalankių politinių veiksnių. Tiek Carinės Rusijos, tiek ir Sovietų Sąjungos administracija varžė visuomeninių profesinių organizacijų savarankiškumą. Tačiau Vilniaus medicinos draugijos Farmacijos skyrius turėjo svarią įtaką to meto farmacijos mokslo pažangai.

Nepriklausomoje Lietuvoje veikusios organizacijos įrodė, kad jos gali ginti ne tik savo verslo interesus, bet ir dalyvauti tarptautinėje veikloje, rūpintis mokslo, farmacijos paveldo, profesijos etikos reikalais.

XIX a. pradžioje Europos farmacija išgyveno vadinamąjį „aukso amžių“. Toks pakilimas buvo akivaizdus ir Lietuvos farmacijos istorijoje. Tuo metu ryškėjo farmacijos specialistų noras jungtis į profesines draugijas ne tik siekiant ginti savo interesus, bet ir keistis naujausiomis mokslo žiniomis. Tam įtakos turėjo farmacijos ir chemijos mokslų pažanga, teorinis vaistininkų rengimas universitetuose ir jų įsitraukimas į mokslinio tyrinėjimo darbą. Sparčiai plėtojantis farmacijos mokslui, atsirado mokslinio bendradarbiavimo poreikis. Vis griežčiau reglamentuojama farmacinė veikla taip pat skatino organizuotai ginti savo interesus.

Viename iš Europos mokslo centrų – Vilniaus universitete nuo 1785 m. buvo dėstoma farmacija. Šio universiteto politikos ir palyginti didelės ekonominės nepriklausomybės dėka į jį atvyko daug pažangių pro-

fesorių iš Vakarų Europos (1). Universitetinis kvalifikuotas specialistų rengimas sudarė sąlygas formuoti naujai kartai vaistininkų, kurie neapsiribojo tik verslu, bet siekė sužinoti apie naujausius tyrimus farmacijos, medicinos, chemijos srityse ir patys dalyvauti mokslinėje veikloje. Šiems tikslams įgyvendinti jie nutarė susiburti į profesinę organizaciją, kurios ištakos – 1805 metai.

Tais metais Vilniaus gydytojai ir vaistininkai įkūrė Vilniaus medicinos draugiją (VMD). Tačiau ilgainiui vaistininkai nebuvo patenkinti, kad pagrindinis draugijos dėmesys buvo koncentruojamas medicinos problemoms spręsti (2). Farmacijos reikalai likdavo nuošalyje. Todėl 1819 m. Vilniaus vaistininkai įkūrė Vilniaus medicinos draugijos Farmacijos skyrių. Šio skyriaus nariai organizavo savo darbą keliomis pagrindinėmis kryptimis:

Moksliniai tyrinėjimai ir jų sritys:

1. Botanika.
2. Farmakognozija.
3. Biochemija.
4. Vaistų chemija.
5. Fitochemija ir kt.

Praktinių uždavinių sprendimas:

1. Tobulinti vaistų ruošimo technologijas.
2. Ieškoti vaistų gamybai vietinių žaliavų, kurios galėtų pakeisti importuojamas.
3. Tirti vaistinių medžiagų kokybę siekiant užkirsti kelią falsifikatams.

Farmacinės informacijos platinimas, farmacijos mokslo žinių populiarinimas:

1. Periodinio žurnalo leidyba.
2. Bibliotekos kūrimas.
3. Bendradarbiavimas su kitomis profesinėmis organizacijomis.
4. Tyrinėjimo rezultatų pristatymas VMD Farmacijos skyriaus posėdžiuose.

Farmacijos organizacijos nariai 1820 m. pradėjo leisti periodinį leidinį lenkų kalba „Pamiętnik farmaceutyczny Wilenski“ („Vilniaus farmacijos užrašai“). Jo redaktorius buvo Farmacijos skyriaus kūrimo iniciatorius prof. Johan Frydrich Wolfgang (1 pav.) (3).

Šiame žurnale buvo paskelbta 47 proc. originaliųjų straipsnių, kitą dalį sudarė vertimai iš Europos šalių farmacijos žurnalų. Leidinyje buvo spausdinami garbiausių to meto tyrėjų, tokių kaip Johann Bartholomaeus Trommsdorff, Louis Niellas Vanquelin, Jahan Wolfgang Dobereiner ir kt. mokslo darbai (4). Taigi mokslo naujienos netrukus pasiekdavo leidinio prenumeratorių.

Lyginant su kitomis Carinės Rusijos imperijoje įkurtomis farmacijos profesinėmis organizacijomis, reikia pastebėti, kad pirmoji tokia organizacija buvo įkurta 1803 m. Rygoje (Rygos cheminė farmaceutinė draugija „Rigaer Chemisch-pharmazeutischen Gesellschaft“) (5). Nuo 1818 m. veikė farmacinių organizacija Sankt Peterburge (6).

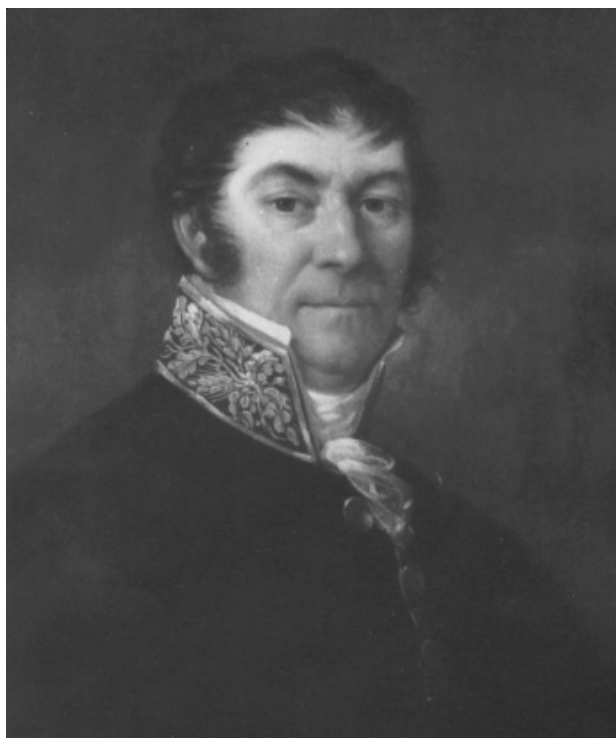
Pasak Vilniaus medicinos draugijos įkūrimo iniciatoriaus prof. Josefo Franko, profesinei pažangai daro įtaką keli pagrindiniai veiksniai: universitetinis specialistų rengimas, profesinė draugija ir jos leidžiamas periodinis leidinys (7). Iš visų minėtų miestų Vilniuje anksčiausiai pasisekė sukurti viena kitą papildančias institucijas:

Farmacijos specialistų rengimas. Farmacijos paskaitos 1785–1842 m.

VMD Farmacijos skyrius 1819–1915 m.

Profesiniai periodiniai leidiniai:

„Pamiętnik Farmaceutyczny Wilenski“ 1820–1822 m.

1 pav. Prof. Johan Frydrich Wolfgang (1779–1859)

Vilniaus medicinos draugijos Farmacijos skyriaus įkūrimo iniciatorius. Žurnalo „Pamiętnik Farmaceutyczny Wilenski“ 1820–1822 („Vilniaus farmacijos užrašai“) redaktorius

„Dziennik Medycyny, Chirurgii i Farmacyi“ 1822–1824, 1830 m.

Tačiau pažangiai dinamiškai farmacijos mokslo plėtotei trukdė nepalankūs politiniai ir ekonominiai veiksniai. Pirmiausia Vilniaus vaistininkai turėjo atsakyti periodinio žurnalo leidybos. Tam įtakos turėjo finansiniai nepritekliai (8). Be to, aktyvėjo carinės valdžios organizuojami universiteto dėstytojų, studentų ir Vilniaus inteligentijos persekiojimai. Todėl iš užsienio į Vilnių atvykdavo vis mažiau pažangių profesorių. Be to, universitete dirbusieji stengėsi išvykti iš šio miesto. Vadovauti aukštajai mokyklai buvo ieškoma tik lojalių caro valdžiai žmonių (1).

Po 1830–1831 m. sukilimo caro valdžia uždarė Vilniaus universitetą, o po dešimties metų, t. y. 1842 m., uždarė ir iš jo reorganizuotą Medicinos chirurgijos akademiją. Netekę mokslo centro, vaistininkai palaipsniui pradėjo apsiriboti tik farmacinė praktika ir verslo interesais. Vaistininkų visuomeninė veikla palaipsniui darėsi pasyvi, draugijos narių skaičius mažėjo, per vėlesnius jos egzistavimo metus buvo parengti ir perskaityti vos keli pranešimai (9). Tačiau formaliai organizacija egzistavo.

Kitos farmacijos organizacijos Lietuvoje buvo įkurtos tik po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo. Tačiau būtina paminėti dar vieną organizaciją, kuri

buvo įkurta lietuvių vaistininkų, tačiau dirbo ne Tėvynėje. Nelicus galimybės studijuoti savame krašte, žmonės vykdavo mokytis į Carinės Rusijos universitetus. Baigę studijas, dažniausiai ir pasilikdavo ten dirbti. Po ilgų lietuvių tautos rusifikacijos dešimtmečių XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje ryškėjo tautinio identiteto atkūrimo idėjos. Patriotiniai siekiai skatino lietuvius vaistininkus galvoti apie darbą ir veiklą Tėvynėje. Turėdami bendrą tikslą, organizuoti tautiečių vaistininkų grįžimą į Lietuvą, Rusijoje dirbę lietuviai 1917 m. susibūrė į „Lietuvių farmaceutų sąjungą“. Šios draugijos veikloje galime išvelgti pagrindinę ir bene vienintelę – tautinę veiklos kryptį (10). Politiniai įvykiai pagreitino šios organizacijos užsibrėžto tikslo įgyvendinimą. Po 1917 m. Rusijos socialistinės revoliucijos buvo nacionalizuotas gyventojų turtas, taigi ir vaistinės. Lietuviai, netekę nuosavybės, skubėjo sugrįžti į nepriklausomybę paskelbusią Tėvynę.

Nepriklausomoje Lietuvoje (1918–1940) veikė keturios farmacininkų organizacijos:

Lietuvos farmaceutų sąjunga (LFS) 1921–1940.

Lietuvos vaistininkų draugija (LVD) 1922–1940.

Lietuvos chemikų vaistininkų draugija 1931–1940.

Lietuvos farmaceutų tarnautojų sąjunga 1932–1937.

Pirmoji profesinė organizacija, įkurta po Nepriklausomybės paskelbimo, buvo Lietuvos farmaceutų sąjunga (11). Prabėgus vos metams nuo jos įkūrimo, gimė dar viena organizacija, vienijanti tik vaistinių savininkus – Lietuvos vaistininkų draugija (LVD) (12). Šaltiniai nurodo kelias šios organizacijos atsiradimo priežastis:

I. Darbdavių – vaistinių savininkų ir tarnautojų interesų diferencijacija (13).

II. Lietuvos farmaceutų sąjungos neveiklumas (14).

LVD steigėjai norėjo suburti stipresnę, įtakingesnę ir veiklesnę organizaciją. Jiems pasisėkė ši tikslą pasiekti. Tai rodo ir sparčiai didėjantis LVD narių skaičius, biudžeto augimas (15) ir organizacijos pasiūlymų reikšmė valstybinių institucijų nutarimams.

LVD veiklą galima suskirstyti į kelias pagrindines kryptis:

1. Dalyvavimas rengiant farmacinę veiklą reglamentuojančią įstatyminę bazę.
2. Savų interesų gynimas siekiant palankesnių verslo sąlygų.
3. Profesinio periodinio žurnalo leidyba.
4. Farmacinės etikos problemų sprendimas.
5. Tarptautinė veikla.
6. Kultūrinė veikla.

Pirmaisiais metais LVD savo veiklą koncentravo įstatyminei bazei kurti (16) ir dalyvavo sprendžiant praktinius vaistinių verslo uždavinius: siekė mokesčių

lengvatų, derėjosi dėl tiekiamų vaistų kainų mažinimo draugijos nariams ir kt. (17). LVD drauge su LFS leido periodinį žurnalą „Farmacijos žinios“ (1923–1940). Antrąjį savo gyvavimo dešimtmetį sustiprėjusi draugija išplėtė veiklą, praturtindama ją kultūrine, labdaros, tarptautine veikla. 1935 m. jos delegatas provizorius K. Mažonas dalyvavo Tarptautinės farmacijos sąjungos (Federation International Pharmaceutical – FIP) suvažiavime (18). 1937 m. Baltijos valstybėse, taip pat ir Lietuvoje lankėsi Tarptautinės farmacijos sąjungos generalinis sekretorius Dr. T. Potjevijd (2 pav.) (19). Aktyviausiai Lietuvos farmacininkų organizacijos bendravo su kaimyninių Latvijos ir Estijos farmacininkų organizacijomis, rengė bendras konferencijas, dalijosi patirtimi (20).

Be to, LVD skyrė stipendijas farmacijos studentams (21), rūpinosi farmacijos istorijos paveldu. 1936 m. LVD nutarė steigti farmacijos muziejų. Buvo sukaupta vertinga kolekcija, tačiau dauguma eksponatų dingo Antrojo pasaulinio karo sumaištyje (22).

Didelį dėmesį LVD skyrė kovai su vadinamąja „nešvaria“ konkurencija ir 1934 m. įkūrė Garbės Teismą. LVD nariams, nusižengusiems etikai, buvo numatyta taikyti stubinančias pinigines baudas, net iki 1000 litų, bet didžiausia bausmė – pašalinimas iš organizacijos (23). Tačiau apie šios institucijos nagrinėtas bylas informacijos nepavyko rasti.

Be minėtų organizacijų neilgai veikė dar dvi organizacijos – tai socialinės lygybės tikslus deklaravusi Lietuvos farmaceutų tarnautojų sąjunga (24) ir farmacijos studijas baigusiuju Lietuvos universitete diplomantų organizacija – Lietuvos chemikų-vaistininkų draugija (25).

1940 m. SSRS okupavus Lietuvą, buvo likviduotos visos farmacijos profesinės organizacijos. Aktyviausi LVD nariai – vaistinių savininkai buvo išstremti, kita dalis pasitraukė į Vakarų.

Po Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje prasidėjo naujas istorinis etapas, pasižymėjęs komandine Sovietų Sąjungos tvarka. 1948 m. buvo įkurta Lietuvos respublikinė farmacininkų mokslinė draugija. Kuri be savo profesinių tikslų privalėjo deklaruoti ir ideologinius siekius, tokius kaip:

1. Materialistinės pasaulėžiūros ugdymas.
2. I. Pavlovo mokslo populiarinimas.
3. Tarybinės farmacijos mokslo ir praktikos propagavimas (26).

Tačiau kasdiniame darbe draugija rūpinosi profesiniais ir farmacijos mokslo reikalais. Šiandien Lietuvoje veikia kelios farmacijos profesinės organizacijos. Jų nariams nereikia rūpintis tautiniais, politiniais reikalais, todėl ir savo dėmesį gali koncentruoti tik nuosaikiai profesinei veiklai.

2 pav. Tarptautinės farmacijos sąjungos (Federation International Pharmaceutical – FIP) generalinis sekretorius Dr. T. Potjevijd drauge su Lietuvos farmacijos visuomeninių organizacijų atstovais (1937)
(sėdi iš kairės: dr. J. Šiaulis, prof. P. Raudonikis, dr. Potjevijd, J. Makauskis; stovi: A. Gabrėnas, Pr. Stakelė, A. Mačius)

Glaustai peržvelgus beveik 200 metų farmacijos profesinių organizacijų veiklos periodą, galima pasakyti, kad didžiąją šio laikotarpio dalį profesinė veikla buvo veikiamą nepalankių politinių sąlygų. Tiek Carinės Rusijos, tiek ir Sovietų Sąjungos administracija varžė visuomeninių profesinių organizacijų savarankiškumą. Tačiau Vilniaus medicinos draugijos

Farmacijos skyrius turėjo svarią įtaką to meto farmacijos pažangai, bet dėl minėtų priežasčių aktyvios veiklos periodas buvo gana trumpas.

Nepriklausomoje Lietuvoje veikusios organizacijos įrodė savo sugebėjimą ne tik ginti verslo interesus, bet ir dalyvauti tarptautinėje veikloje, rūpintis mokslo, farmacijos paveldo, profesijos etikos reikalais.

Professional associations of pharmacists in Lithuania: history and directions of activity*

Vilma Gudienė, Aurima Kripaitytė

Lithuanian Museum of the History of Medicine and Pharmacy, Lithuania

Key words: history of pharmacy, professional societies.

Summary. The aim of this study was to describe the historical development of pharmaceutical organisations, their tasks and ability to fulfill them.

In the XIXth century a rapid development of the science of pharmacy influenced a need for scientific collaboration. Thus, in 1819 Department of Pharmacy of Vilnius Medical Society was founded by Vilnius chemists. The main directions of the activity of the members of this department were the following: scientific investigations, solution of practical tasks, spreading of pharmaceutical information, popularization of the knowledge of pharmaceutical science. However, a progressive dynamic development of pharmacy was hindered by unfavorable political and economic factors.

* The full-length article in English can be found at <http://medicina.kmu.lt>

In 1917, Lithuanians working in Russia united in a "Society of Lithuanian Pharmacists". The operation of the society was concerned with nationality, which was the main and the only direction of activity.

There were four pharmaceutical organizations acting in the Independent Republic of Lithuania (1918-1940). In 1940, after Lithuania's annexation to the USSR, all pharmaceutical professional associations were eliminated.

In 1948, Lithuanian Scientific Society of Pharmacists was founded. Despite its professional tasks it had also to proclaim ideological aims.

Conclusion. Professional activity was influenced by unfavorable political conditions in the country. Independence of social professional associations was limited by czarist Russia, as well as by Soviet authorities. Department of Pharmacy of Vilnius Medical Society had a great influence upon the progress of pharmacy of that time.

Associations acting in the Independent Republic of Lithuania were able to defend their business interests, participate in international activity, deal with the affairs of science, the heritage of the pharmacy, and representation of their profession.

Correspondence to V. Gudienė, Lithuanian Museum of the History, of Medicine and Pharmacy, Raguvos 10A, 3000 Kaunas, Lithuania. E-mail: vilma.gudiene@takas.lt

Literatūra

- Lichocka H. Początki farmacji akademickiej w Polsce. (The Beginning of the academical Pharmacy in Poland). *Gazeta Farmaceutyczna* 1993;12:52.
- Library of the Lithuanian Academy of Sciences. Fond L-19/1297.
- Kaikaaris A. Lietuvos farmacijos istorija. Atsiminimai. (History of Pharmacy in Lithuania. The Memoir.) Kaunas; 2000. p. 38.
- Lichocka H. Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński 1820-1822. (Notes of Vilnius Pharmacy 1820-1822.) Warszawa. 1981. p. 12-4.
- Stradinš J, Salaks J. Apotheken und Apotheker in Lettland. (Pharmacies and pharmacists in Latvia). *Die Apotheke. Historische Streiflichter.* (The Pharmacy. Windows on History.) Basel. 1996. p. 134.
- Volf NI. Rol farmacevtičeskich obščestv i farmacevtičeskoj pressy v razvitii farmacevtičeskovo dela (The Role of Professional Association of Pharmacists and the Professional periodical publications to the Development of Pharmacy). *Istorija farmacevtičeskovo dela v Peterburgie-Petrogradie-Leningradie.* (The History of Pharmacy in Peterburg-Petrograd-Leningrad.) Leningrad; 1960. p. 70.
- Frankas J. Atsiminimai apie Vilnių. (The Memoir of Vilnius.) Vilnius; 2001.
- Biziulevičius S. Iš farmacijos raidos Lietuvoje (iki 1914 m.). (The Development of the Pharmacy in Lithuania (till the 1914).) Iš *mokslų istorijos Lietuvoje.* (From the History of Science in Lithuania.) Vilnius; 1960. p. 149.
- Library of Vilnius University. Department of Manuscript. Fond 26-4580.
- Žinios. (The News.) *Farmaceutų reikalai* 1918;1:7.
- Visuotinio metinio Lietuvos farmaceutų sąjungos susirinkimo, įvykusio 1927 m. kovo mėn. 15 d., protokolas. (Protocol of General Annual Meeting of the Union of Lithuanian Pharmacists. 15 March 1927.) *Farmacijos žinios* 1927;2:11.
- Nasvytis S. Vaistininų draugijos įkūrimas, jos plėtotė ir pirmieji uždaviniai. (Establishment of the Society of Lithuanian Pharmacists, its Development and First Tasks.) *Farmacijos žinios* 1923;1:8.
- Minevičius R. Farmacininkų profesinės organizacijos Lietuvoje 1819–1940. (The Professional Pharmaceutical Organizations in Lithuania 1819-1940.) *Lietuvos farmacijos žinios* 1999;3-4:20.
- ZK. Lietuvos Farmaceutų organizacijos reikalai. (On the Topic of Union of Lithuanian Pharmacists.) *Farmacijos žinios* 1924;5:3.
- 1927 m. kovo mėn. 5 d. Liet. Vaistininų Dr-jos visuotinio metinio narių susirinkimo protokolas. (Protocol of the Annual Meeting of the Society of Lithuanian Pharmacists. 5 March 1927.) *Farmacijos žinios* 1927;4:12-3.
- Protokolas. (The Protocol.) *Farmacijos žinios* 1923;1:12.
- Žinios. (The News.) *Farmacijos žinios* 1926;6:9.
- Beržas. Tarptautiniai farmacininkų reikalai ir rūpesčiai. (International Pharmaceutical Issues and Problems.) *Farmacijos žinios* 1935;5:1.
- TFF. Generalinis sekretorius Ph. Dr. Potjevijd Kaune. (Ph. Dr. Potjevijd, General Secretary of FIP in Kaunas.) *Farmacijos žinios* 1937;9:19-20.
- Pabaltijo valstybių vaistininų atstovų konferencija Kaune, 1936 m. spalio 16-18 d. (The Conference of Representatives of Pharmacists of Baltic States in Kaunas, 16-18 December 1936.) *Farmacijos žinios* 1936;11-12:1,23.
- Visuotinio metinio Lietuvos vaistininų draugijos narių susirinkimo protokolas. (Protocol of the General Annual Meeting of the Society of Lithuanian Pharmacists.) *Farmacijos žinios* 1938;6:3.
- Minevičius R. Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus Farmacijos skyrius. (The Department of Pharmacy in Lithuanian Museum of the History of Medicine and Pharmacy.) Kaunas: *Acta Musei Historiae Medicinae et Pharmaciae Lituaniae* 1995;II:103-5.
- Lietuvos vaistininų draugijos garbės teismo statutas. (The Statute of the Honour Court of the Society of Lithuanian Pharmacists.) *Farmacijos žinios* 1934;5:21-3.
- Leidėjo žodis. (Publisher's word.) *Lietuvos farmaceutas* 1933;1:1-2.
- Gabrėnas A. Lietuvos chemikų-vaistininų dr-jos įkūrimo apžvalga. (Review of the Establishment of the Society of Lithuanian Chemists Pharmacists.) *Farmacijos žinios* 1938;2:26.
- Grakauskas V. Iš Vilniaus farmacininkų draugijos istorijos. (From History of the Society of Vilnius Pharmacists.) *LTSR SAM VFV laboratorija „Farmacija“ Ekspres informacija.* Vilnius; 1980;27:8-9.

*Straipsnis gautas 2002 09 26, priimtas 2002 11 12
Received 26 September 2002, accepted 12 November 2002*